

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 61

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 7 від 06.07.2023 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бігенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2023

© Міжнародний гуманітарний університет, 2023

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Авджу Т. Г.</i> ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ПЛАТФОРМИ MOODLE.....	4
<i>Alexeyev M. E., Alexeyeva L. I., Syniova T. V.</i> FOREIGN COMPONENTS IN LEGAL ENGLISH.....	8
<i>Барабаш С. М., Бурко О. В.</i> МЕДИЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА У ЛЕКСИКОГРАФІЧНІЙ СПАДЩИНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА.....	13
<i>Berezhna M. V.</i> THE AMAZON FEMALE ARCHETYPE IN MAINSTREAM CINEMA: NARRATIVE ANALYSIS.....	17
<i>Бехта І. А., Татаровська О. В.</i> ПОСТКОЛОНІАЛЬНІ ШТРИХИ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ПОРТРЕТУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	22
<i>Bondar L. V., Shoumchenko T. I.</i> PARTICULARITÉS STRUCTURELLES, SÉMANTIQUES ET PRAGMATIQUES DES PROPOSITIONS NOMINATIVES FRANÇAISES.....	27
<i>Verhovtsova O. M., Ishchenko O. V.</i> EXPLORING THE PHENOMENON OF REDUPLICATION: A CROSS-LINGUISTIC ANALYSIS OF REPETITIVE STRUCTURES.....	30
<i>Виклюк А. О.</i> ПОНЯТТЯ ФАХОВОЇ МОВИ В НІМЕЦЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ. ОСОБЛИВОСТІ І ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАХОВОЇ МОВИ.....	34
<i>Герман Л. В., Шастало В. О., Колесник А. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЇ, ТРАНСТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЇ ТА ДЕТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЇ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В АСПЕКТІ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ.....	37
<i>Гладченко А. М.</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НОВОТВОРИ В ЧЕСЬКІЙ МОВІ.....	41
<i>Голікова Н. С.</i> МИСЛЕОБРАЗ «ЖІНКА» В ІНТЕРСЕМІОТИЧНОМУ ПРОСТОРІ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО.....	45
<i>Голуб В. Ю.</i> ВСТАВЛЕНІ КОМПОНЕНТИ ЯК СИНТАКСИЧНИЙ ЗАСІБ МАРКУВАННЯ КУТА ЗОРУ ОПОВІДАЧА В ПРИГОДНИЦЬКИХ ТВОРАХ О. ГАВРОША ДЛЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА.....	49
<i>Гльченко О. А.</i> МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ ВІЙНИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕДІАДИСКУРСУ 2014–2023 РР.....	53
<i>Кавера Н. В.</i> АКЦЕНТУАЦІЙНА НОРМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ.....	57
<i>Кечеджі О. В.</i> АФІКСАЛІЗАЦІЯ ФРАГМЕНТІВ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЛЕКСЕМ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	61
<i>Kovalyshyn Kh. V., Albota S. M.</i> PSYCHOLINGUISTIC FEATURES OF HUMAN WAR PERCEPTION VIA SOCIAL MEDIA.....	65

<i>Качак Т. Б.</i> НОВОЧАСНІ РЕАЛІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ.....	152
<i>Кизилова В. В.</i> УКРАЇНСЬКА НОВІТНЯ АВТОРСЬКА КАЗКА: ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ ВИМІР.....	156
<i>Липко О. А.</i> КРИМ У ХУДОЖНІЙ РЕЦЕПЦІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ЯКОВА ЩОГОЛЕВА.....	160
<i>Миронюк В. М., Саркісова І. А.</i> ЖАНРОВІ МОДЕЛІ РОЛЬОВОГО ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ В ЗАРУБІЖНІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРАХ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ.....	165
<i>Москальов Д. П., Комісаров К. Ю.</i> ДЕКОНСТРУКЦІЯ ГЕНДЕРНОСТІ В ТВОРЧОСТІ БАНАНА ЙОСИМОТО.....	169
<i>Назарець В. М., Кочмар Д. А.</i> ПРОБЛЕМАТИКА АНГЛІЙСЬКОГО РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ДЖ. ОРВЕЛЛА ТА О. ГАСКЛІ «ПРЕКРАСНИЙ НОВИЙ СВІТ»).....	174
<i>Назарець В. М.</i> ТЕМАТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ УРБАНІСТИЧНОЇ ЛІРИКИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ.....	178
<i>Нестелєєв М. А., Тугай Т. Р.</i> ПАРАДИГМИ ФЕНОМЕНА САМОТНОСТІ В РАЙНІЙ ПРОЗІ М. ХВИЛЬОВОГО.....	182
<i>Нікоряк Н. В.</i> СПЕЦИФІКА КІНОРЕЦЕПЦІЇ ОПОВІДАННЯ «ГАЙДАМАКА» ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО.....	186
<i>Оренчак О. О.</i> АНГЛІЙСЬКИЙ КЛАСИЧНИЙ ДЕТЕКТИВ: ЖАНРОВА ГЕНЕАЛОГІЯ.....	192
<i>Орманжи В. Є.</i> ТРАДИЦІЯ КИЇВСЬКОГО МІСЬКОГО ТЕКСТУ В РОМАНІ Є. КУЖАВСЬКОЇ «ЗЕРОВ. ПОХОВАЛЬНИЙ ПРОМОВЕЦЬ».....	197
<i>Філат Т. В.</i> ЦИКЛ ВІРШІВ «ВІЙНА МАЛЮЄ КРОВ'Ю АКВАРЕЛЬ»: ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	202

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<i>Gudmanian A. G., Tsubera N. I.</i> WAYS OF TRANSLATING THE FILMONYMS OF AMERICAN COMEDIES INTO UKRAINIAN.....	207
<i>Король А. А., Бузила К. В.</i> МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ САТ-ІНСТРУМЕНТІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА.....	211
<i>Кравченко Л. С.</i> ПОЕЗІЯ Р.М. РІЛЬКЕ В ТРАНСЛЯТОРСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА.....	217
<i>Поворознюк Р. В.</i> МОДЕЛІ КОНФЕРЕНЦІЙНОГО ПЕРЕКЛАДУ В НОВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	222
<i>Романюха М. В.</i> АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ДІЄСЛОВА У АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТАХ.....	227
<i>Sevastiuk M. I.</i> ACCUSATION TACTICS IN AMERICAN POLITICAL DISCOURSE: A CASE STUDY OF ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION.....	232

<i>Shaparenko O. V.</i> PROBLEMS OF TRANSLATING IT TERMINOLOGICAL UNITS.....	238
<i>Yykhymets S. Yu.</i> DIFFICULTIES IN RENDERRING OF APHORISMS: LEXICAL TRANSFORMATIONS.....	242
<i>Yablochnikova V. O.</i> TRANSLATION PECULIARITIES OF THE MILITARY TERMINOLOGY.....	246

Комісаров К. Ю.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри японської мови і перекладу факультету східних мов
Київського університету імені Бориса Грінченка***Москальов Д. П.,***кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри східної культури і літератури факультету східних мов
Київського університету імені Бориса Грінченка*

СПЕЦИФІКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ У СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Анотація. Статтю присвячено виявленню специфіки інтерпретації категорії модальності у сучасній японській лінгвістиці, а також аналізові головних складових механізму категоризації засобів вираження модальних значень в японській мові.

Широке потрактування поняття модальності у сучасній лінгвістиці спричиняє суттєві інтерпретаційні труднощі ще на етапі характеристики цієї категорії у певній національній мові, не кажучи вже про опис модальних параметрів конкретних продуктів мовленнєвої діяльності. На відміну від сучасного, традиційне розуміння категорії модальності базувалося на матеріалі окремо взятих речень, а не речень у мовленні, тому модальні розрізнення і протиставлення проводилися поза функціонуванням речення у дискурсі, що негативно вплинуло на загальну картину наукового осмислення цієї категорії.

У результаті дослідження було встановлено, що модальність у японській лінгвістиці інтерпретується переважно з психічного ставлення мовця до свого повідомлення на момент мовлення. До стрижневих модальних значень провідні японські дослідники відносять потенційну можливість, неминучість, реалістичність та випадковість (неминучість часто вважається антиподом випадковості) і рекомендують розрізняти модальність по відношенню до позамовної дійсності та модальність по відношенню до адресата повідомлення (об'єктивну та суб'єктивну модальність). Окрім того з'ясувалося, що цікаві результати дає вивчення структурних особливостей японського речення з когнітивної точки зору з опорою на теорію про модальність речення Ш. Баллі, згідно з якою судження базується на двох невід'ємних сутностях – диктумі й модусі.

Ключові слова: категорія модальності, об'єктивна та суб'єктивна модальність, диктум та модус, граматики, когнітологія, дискурс.

Постановка проблеми. Пригадаймо, що модальністю у лінгвістиці прийнято вважати категорію мови й мовлення, яка виражає реальні чи ірреальні відношення висловлення до дійсності або суб'єктивну кваліфікацію повідомлення мовцем. Це, з одного боку, мовна універсалія, функціонально-семантична категорія мови, а з іншого – одна з ознак речення, що стоїть поруч із предикативністю та темпоральністю або ж розглядається у складі предикативності. Спектр значень модальності є вельми різноманітним: від значення комунікативної мети речення до семантики реальності/ірреальності, суб'єк-

тивної оцінки висловлювання, яку встановлює мовець, а також значення необхідності, потреби, заборони, заперечення тощо [1, с. 383].

Закономірно, що настільки широке потрактування поняття модальності у сучасній лінгвістиці спричиняє суттєві інтерпретаційні труднощі ще на етапі характеристики цієї категорії у певній національній мові, у процесі, так би мовити, інвентаризації її інструментів, не кажучи вже про опис модальних параметрів конкретних продуктів мовленнєвої діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Звісно ж, активні зусилля вчених протягом уже багатьох десятиліть спрямовані на подолання окресленої вище проблеми, проте мусимо погодитись, зокрема, з О.О. Нестеренко в тому, що коли йдеться про модальність, усі можливі відхилення від структурних схем, контекстуально зумовлені різновиди значень, навіть самі значення, що є похідними від взаємодії різноманітних факторів у процесі функціонування мови, залишаються поза межами структурно-семантичного підходу, а функціонально-прагматичний опис, навпаки, фіксує велику кількість мовленнєвих проявів модальності. Водночас побудова класифікації, що враховує структурні ознаки модальних конструкцій і типологію їхньої семантики, стає проблематичною через надмірну різнохарактерність описуваних явищ. Що ж до когнітивного підходу, то можемо констатувати тут багато в чому позитивні результати: у сучасній науці про мову потреба в загальній теорії модальності актуалізована тим, що лінгвістика є органічною частиною когнітології, тобто такої наукової парадигми, в якій, так би мовити, акумулюється й переосмислюється вся експертна інформація про людську свідомість, мислення, знання про мову [2, с. 1–2].

Японські лінгвісти здебільшого констатують схожі ускладнення, але при цьому надають перевагу практико-орієнтованому підходу. Так, зокрема відзначається, що якщо кінцеві частки (はい, 大丈夫ですよ) і вигуки (あのう) беззаперечно належать до класичних засобів вираження модальності, коли має місце апеляція до співрозмовника, то приклади внутрішнього монологу мовця (あれ? 変だぞ; えーと, 困ったなあ) виявляють аналогію до згаданих засобів, але питання визнання їх модальними засобами цього ж рівня є дискусійним. До того ж, окремі випадки застосування інструментів, які традиційно використовуються для вираження ствердження, констатації факту, опису обставин (~してはいけない, ~のだ тощо),

залежно від контексту, можуть частково усвідомлюватися як прояви модальності у класичному розумінні [3, с. 135].

Свого часу відомий японський мовознавець Кіеда Масуїчі розглядав модальність у японській мові в контексті «видів речень за характером» і належав до когорти дослідників, які не були схильні відносити модальність до царини граматики. Проте, із плином часу, уведення мовця до кола аспектів опису мови, винесення в центр уваги когнітивної лінгвістики автора повідомлення, спричинило транспозицію фокусу уваги з питання будови мови до проблем породження текстів, до мовної діяльності, до реального функціонування мови. Мовлення як акт реалізації мови, а не мова як абстрактний зразок, відокремлений від мовця і обставин мовної діяльності, стає основою дуже значної частки когнітивних досліджень [4, с. 130]. Сучасні японські лінгвісти уже не схильні однозначно виносити категорію модальності за межі граматики. Так, Кіндаїчі Харухіко, Хаяші Окі та Шібата Такеші розглядають модальність як спосіб констатації факту за допомогою граматичних засобів (判断の表現) у системі 表現と文法 (мовлення та граматики) на одному рівні з іншими способами мовно-мовленнєвої репрезентації об'єктивної дійсності, як от темо-ремна прогресія (主題と主格), перехідність/неперехідність дієслова та безпосередньо пов'язана з нею категорія граматичного стану (動詞の自他と使役・受身), місцезнаходження та власність (存在文と所有分), час (時の表現), надання/отримання (受給の表現), напрямок руху/спрямування дії (方向などの表現), спроба виконати дію та виконання дії задля майбутньої вигоди (試行・処置の表現), кількість (数量の表現) [5, с. 193–214].

Говорячи про констатацію фактів (判断), дослідники наголошують на тому, що, окрім власне опису фрагменту об'єктивної дійсності, речення може містити, наприклад, припущення мовця щодо описуваної події: 今年は雪が多いだろう。 *Мабуть, цього року буде багато снігу.* І, можна сказати, що з цього моменту в сучасній японській лінгвістиці розпочинається розлога дискусія на тему модальності. Загалом же, зокрема, Національний науково-дослідний інститут японської мови (国立国語研究所) пропонує проводити дослідження модальності у таких напрямках: 1) загальна характеристика системи модальності; 2) опис конкретних прикладів функціонування модального засобу на основі його базового значення; 3) категоризація різних модальних засобів за функціонально-семантичним критерієм із подальшим виявленням специфіки практичного застосування кожного засобу в середині окреслених категорій; 4) особливості модальних засобів у регіональних діалектах сучасної японської мови [3, с. 135–141].

Мета нашої роботи – віднайти найбільш адекватну методологічну основу, яка дасть позитивні результати у процесі категоризації модальності в японській мові. Маємо справу із лінгвістичним поняттям, якому притаманне досить широке розуміння, а отже нам, зокрема, належить встановити, які саме аспекти модальності є найактуальнішими для сучасної японської мови й мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд проблеми інтерпретації модальності варто почати з аналізу визначення цього поняття. У японській лінгвістиці традиційно вважається, що модальність може визначатися досить по-різному, але в одному дослідники таки доходять спільного бачення: модальність – це вираження психічного ставлення мовця до об'єктивної речі чи події. З огляду на це говорять, насампе-

ред, про три головні умови існування модальності: 1) чи є це психічним ставленням; 2) чи наявне це психічне ставлення на момент мовлення; 3) чи належить це психічне ставлення мовцю. Якщо задовольняються всі три умови, то констатується модальність у класичному розумінні. Якщо ж котрась із умов не задовольняється, то виникає питання, чи йдеться у цьому випадку саме про модальність. І тут ми схильні дотримуватись тієї точки зору, згідно з якою пропонується залучення ще одного важливого параметру; 4) чи пов'язане це психічне ставлення зі змістом повідомлення. Отже, модальність інтерпретується з психічного ставлення мовця до свого повідомлення на момент мовлення [6, с. 23].

Продовжуючи розмірковувати про зміст поняття «модальність», зазначимо, що вітчизняні дослідники В.М. Бріцин та В.В. Мозгунов, формулюючи нову когнітивну теорію модальності, дуже влучно характеризують головні підходи до інтерпретації модальності, які існували до цього часу. Так, за словами науковців, традиційне розуміння категорії модальності базується на матеріалі окремо взятих речень, а не речень у мовленні, й тому модальні розрізнення і протиставлення проводяться виключно на основі діакритичних ознак, властивих самому реченню поза його функціонуванням у дискурсі. Також цілком слушно зазначається, що дискусійним є уже визначення самої природи модальності: модальність може розглядатися як загальна семантична категорія речення, що має змішаний лексико-граматичний характер, а модальний зміст речення реалізується в усьому складі речення і не накладає будь-яких особливих ознак на його структуру. Схоже тлумачення, як відзначають згадані автори, наявне і в працях функціонально-граматичного спрямування, де модальність потрактовується як функціонально-семантична категорія, що ґрунтується на засобах різних мовних рівнів. Окрім того, ця категорія може розумітися як граматична або як реченнєва категорія семантико-синтаксичного спрямування [4, с. 128–129].

Інтернаціональний термін «*モダリティ* /модаріті:/» (від англ. *modality*) має такі питомо японські відповідники, як «*様相*» та «*法性*», і використовується на позначення поняття про те, як реальний стан справ, позамовна дійсність, відображається у внутрішньому світі мовця. На цьому уже частково наголошувалося. А найголовнішими модальними значеннями провідні японські дослідники вважають потенційну можливість (可能性/蓋然性), неминучість (必然性), реалістичність (現実性) та випадковість (偶然性), причому неминучість часто вважається антиподом випадковості: 1) 来週大型の台風が来るかもしれない。 *Можливо, наступного тижня прийде масштабний тайфун* [7]; 彼女は信用できないので秘密を漏らしかねない。 *Їй не можна довіряти, вона цілком може видати таємницю* [8]; 努力をした人が成功するとは限りません。 *Те, що ви докладаєте зусиль, ще не означає, що ви досянете успіху* [9] (потенційна можливість); 2) 毎日、ファストフードばかり食べたら病気になるに決まっている。 *Якщо їсти щодня один фастфуд, то неодмінно захворієш* [10]; いくら勉強しても試験当日風邪でも引いたらそれまでだ。 *Як би наполегливо ти не вчився, якщо захворієш у день іспиту, нічого путнього не вийде* [11] (неминучість); 3) あんなに失礼な態度を取られたら怒るのも当然だ。 *Цілком природно розсердитись, коли з тобою так нечемно поведишся* [12] (реалістичність); 4) 大切な時計が壊れてしまいました。 *Поламався годинник, який був для мене дуже важливим;*

電車に忘れ物をしてしまいました。 *Забув свої речі у поїзді* [13] (випадковість).

Помітною є тенденція вважати модальністю обсяг усвідомлення мовця або, іншими словами, межі пізнання ним світу. Також, серед наробіток у царині теоретичної граматики японської мови останніх десятиліть можна виокремити тезу про те, що модальність – це спосіб сприйняття мовцем позамовної дійсності (話しての把握の仕方) або ж суб'єктивний погляд на реальність, яка його оточує (話しての主観). Позаяк таке трактування модальності у теоретичній граматиці базується на постулатах теорії повнозначних та службових частин мови (詞辞論) Токієди Мотокі, для якої постає важливою дихотомія «об'єктивні висловлення – суб'єктивні висловлення», то абстрактно зрозуміла «реальність як така» і «модальність» тут чітко розмежовуються. Окрім того, останнім часом у теорії модальності, що розробляється японськими лінгвістами, намітилася ще одна суттєва диференціація: з одного боку, розрізняють модальність по відношенню до позамовної дійсності, а з іншого – модальність по відношенню до співрозмовника, адресата повідомлення. При цьому наголошується на тому, що ці дві нібито різні модальності часто переплітаються, а сама така диференціація існує здебільшого для зручності з погляду термінології. Якщо ж говорити про категорію модальності як таку, то вона, поза сумнівом, є універсальною для всіх мов, хоча варто також відзначити, що і для неї можуть фіксуватися етноспецифічні риси (можливо, лише незначні, але цікаві) [14, с. 790].

Даючи побіжну характеристику функціонуванню засобів вираження модальності у сучасній мовленнєвій практиці, Номура Такеші відзначає доволі широкий спектр передаваних ними значень: ~かもしれない (потенційна можливість), ~はずだ (логічний умовивід), ~に違いない (достовірність), ~らしい (обгрунтоване припущення), ~ようだ (припущення за зовнішніми ознаками), ~だろう (ймовірність) тощо [15]. Зазвичай, репрезентоване такими спеціальними засобами вважається модальністю у вузькому розумінні, а якщо мислити ширше, то можна дійти висновку, що у реченнях на кшталт «*カレーライスを食べた* Поїв *карі з рисом*» виражається модальне значення достовірності, оскільки тут використано форму минулого часу, подія відбулася, тобто виражається саме факт, а не бажаність чи припущення. І навпаки – якщо присудок має форму теперішньо-майбутнього часу, можна стверджувати, що йдеться про припущення, прогноз, адже ніхто не може достеменно знати, що трапиться у майбутньому. Отже, на цій підставі, формальні засоби вираження граматичних категорій часу та виду також зараховуються до арсеналу модальних засобів мови, і тому, зокрема в японській лінгводидактиці, нерідко натрапляємо на тріаду «*テンス・アスペクト・ムード*» (від англ.: *tense, aspect, mood*; час, вид, модальність/спосіб) [16]. Це, у свою чергу, стає витокон дискусій про багат шаровість присудка і, відповідно, багаторівневість модальності. Сюди ж долучаються і міркування про речення, що виражають наказ чи заборону: з одного боку йдеться про наказовий спосіб, а з іншого – про модальність припущення, адже мовець прогнозує, що адресат інформації виконає дію чи, навпаки, утримається від її виконання. Тому не викликають особливого подиву міркування про «наказову модальність» або «питальну модальність» у сучасній японській мові [14, с. 790].

Також, модальність може розумітися, як спосіб оповідання (述べ方), формат висловлювання (発話の形式). Тобто, якщо

мовець продукує якесь незалежне висловлення, то він не може при цьому не транслювати специфіку власного сприйняття цієї інформації, свого особистого ставлення до неї. Саме цю частину переданої інформації і називають способом оповідання чи форматом висловлювання, на протигагу частині, яка несе головну інформацію (叙述の素材).

Прихильники теорії ієрархічної модальності (階層的モダリティ論) Накаю Мінору, Ніта Йошіо, Масуока Такаші та деякі інші японські дослідники вважають, що висловлення складається з двох шарів: пропозиційний зміст (命題) та модальність (モダリティ), а отже – все, що не належить до пропозиційного змісту, автоматично вважається модальністю, і, таким чином, до однієї категорії можуть потрапляти явища різного рівня й роду. Різниця у поглядах науковців цієї групи полягає у подальшому розшируванні висловлення (тепер уже – в межах його модальної частини) та особливостях деталізованої класифікації модальних засобів. Існує також теорія предикативної модальності (叙法的モダリティ論), заснована на опозиції між суб'єктивною та об'єктивною модальністю. [17, с. 129–134].

Підбиваючи проміжний підсумок, вважаємо за необхідне звернутися до важливого доробку однієї вітчизняної дослідниці. Ми цілком погоджуємось із С.Ю. Юхимець у тому, що модальність як об'єкт вивчення є складною підсистемою вже тому, що серед мовознавців відсутня узгоджена точка зору щодо обсягу цієї категорії. З одного боку, розрізняють об'єктивну і суб'єктивну модальність. Об'єктивна модальність дає уявлення про те, як співвідносяться висловлюване і позамовна дійсність. Суб'єктивна ж модальність передає відношення мовця, автора повідомлення, до змісту висловлюваного. Таким чином, один і той самий факт дійсності може трактуватися як дійсне або хибне повідомлення з точки зору його адресанта, протиставлятися чомусь, співвідноситися з іншими фактами чи подіями, із ситуацією, джерелом інформації, бути кваліфікованим у різний спосіб, отримувати ту чи іншу якісну оцінку. Отже, породження мовлення – це залежний від структури мови поетапний лінгвокогнітивний процес переходу від особистісних смислів адресанта до узуалізованих мовних значень, зрозумілих адресату; це мисленнєво-мовленнєва діяльність людини, що має такі складові, як інтенція, задум та реалізація, тобто є поетапним втіленням задуму в структуру мови [18, с. 184–185]. Такі висновки підтверджуються і спостереженнями фахівців, що працюють на теренах Японії, і нашою власною роботою з японським мовним матеріалом, зібраним з різних джерел.

Усе зазначене дає підстави для інтерпретації модальності як категорії, що виражає спосіб ментально-чуттєвого відображення дійсності, а кількість таких способів – значна й різноманітна. Залежно від змісту речення мовець може експлікувати той чи інший різновид чуттєвого сприйняття, який і є тим своєрідним суб'єктивним простором між змістом речення і позамовною дійсністю [4, с. 137].

Як пам'ятаємо, у лінгвістиці фундаментальну теорію про модальність речення було розроблено свого часу швейцарським вченим Ш. Баллі. Згідно з його теорією, судження базується на двох невід'ємних сутностях – диктумі й модусі. Під диктумом розуміється уявлення про навколишній світ, тобто ментальні утворення, що знаходять своє вираження у висловленні у вигляді субстантивних одиниць. Модус виконує роль кореля-

тивного оператора ментальними сутностями і тому є необхідною умовою існування значення висловлення [19, с. 44].

У зв'язку з цим, вельми цікавими, насамперед з когнітивної точки зору, можуть виявитися такі роздуми про структурні особливості японського речення. Згідно правил японського синтаксису, модус виражається наприкінці речення, проте слід чітко усвідомлювати, що судження мовця щодо факту дійсності, який вербалізується, існує вже від самого початку акту говоріння чи письма, а не виникає зненацька після того, як був виражений диктум.

Мовленнєвий акт постає як результат бажання мовця висловитися і завершується після задоволення цього бажання. Звісно ж, доводиться враховувати те, що мовленнєвий акт як вид дії, окрім суб'єкта, мети, способу, інструмента, засобу, результату й умови, має ще таку характеристику, як успішність, і через недоречність чи інші чинники комунікативний акт може завершитися комунікативною невдачею. Проте, на етапі породження висловлення це не має значення. У процесі формування висловлення модус перебуває ніби на дні, підтримуючи цей процес, а потім вербалізується наприкінці як мета висловлювання (表現意図), як ставлення мовця до репрезентованого фрагменту дійсності (態度).

В японській мові модус може бути багатокомпонентним, причому порядок слідування компонентів є фіксованим: *今年は雪が多いだろうか。 Мабуть, цього року буде багато снігу, чи не так?; 投資の時機としては少し早いんじゃないかと思われます (が.....) Я вважаю, що слушний час для таких інвестицій іще, вірогідно, не настав, (чи не так?)* (рамкою виділено диктум, підкреслено перший компонент модусу, а подвійним підкресленням показано його другий компонент; у дужках наведено потенційно можливий третій компонент). А в тому, що модус наявний уже від початку висловлювання, можна легко переконалися, розглянувши хоча б такі поширені схеми японських речень, у яких наявний елемент попередньої вказівки на характер модусу: *新しい製品ですから、たぶん安くならないでしょう*. *Оскільки це новий продукт, мабуть, він не здешевіє (найближчим часом) [20, с. 56]; もしかしたら、3月に卒業できないかもしれません*. *Не виключено, що я не зможу закінчити університет у березні [20, с. 57]; За наявності кількох компонентів модусу, попередня вказівка здебільшого пов'язана лише з одним із них: 競争社会は、おそらく徹底的販売攻勢を仕掛けてくるだろうと思います*. *Вірогідно, конкурентне суспільство спричинить активні продажі на всіх етапах [21, с. 79]; 私の考えとしては、この円高のチャンスを逃してはならないと思います*. *На мою думку, ми не можемо дозволити собі прогавити цей шанс і не скористатися з підвищення курсу ієни [21, с. 74].*

Висновки і перспективи подальших пошуків. Обраний підхід до виявлення специфіки інтерпретації категорії модальності у сучасній японській лінгвістиці, а також аналізу головних складових механізму категоризації засобів вираження модальних значень в японській мові дозволив дійти низки важливих висновків, а саме: 1) модальність інтерпретується з психічного ставлення мовця до свого повідомлення на момент мовлення; 2) позаяк, на відміну від сучасного, традиційне розуміння категорії модальності базувалося на матеріалі окремо взятих речень, а не речень у мовленні, модальні розрізнення і протиставлення проводилися поза функціонуванням речення у дискурсі; 3) до стрижневих модальних значень провідні японські дослідники

відносять потенційну можливість, неминучість, реалістичність та випадковість, причому неминучість часто вважається антиподом випадковості; 4) нині, розробляючи теорію модальності на теренах Японії, рекомендують розрізняти модальність по відношенню до позамовної дійсності та модальність по відношенню до адресата повідомлення або, іншими словами, об'єктивну та суб'єктивну модальність, що свідчить про зближення головних тенденцій у таких дослідженнях з європейськими; 5) цікаві результати дає вивчення структурних особливостей японського речення з когнітивної точки зору з опорою на теорію про модальність речення Ш. Баллі, згідно з якою судження базуються на двох невід'ємних сутностях – диктумі й модусі.

Серед перспектив подальших наукових розвідок у царині модальності хочемо насамперед назвати дослідження у лінгводидактичному ключі, а саме – пошук оптимальних шляхів репрезентації у навчальному процесі категорії модальності в японській мові, що об'єднує щонайменш три субкатегорії (модальні класи), які традиційно характеризуються такими синтаксичними засобами, як форми присудка та допоміжні елементи, що приєднуються ним, а також заклочні частки, модальні прислівники та інші засоби, які потребують ретельного наукового та методичного осмислення.

Література:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Нестеренко О.О. Вигуки сучасної китайської мови: типологія та функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.13. Київ, 2017. 19 с.
3. 井上 優. モダリティ. 国立国語研究所. URL: https://www2.ninjal.ac.jp/takoni/DGG/09_modarity.pdf (дата звернення: 27.06.2023).
4. Бріцин В.М., Мозгунов В.В. Когнітивні аспекти теорії модальності. *Мовознавство*. 2013. № 2-3. С. 128-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2013_2-3_10 (дата звернення: 27.06.2023).
5. 日本語百科大事典 : 大型本 / 編者代表: 金田一 春彦, 柴田武, 林 大. 東京 : 大修館書店, 1995. 1505 頁.
6. 唐 彬. 取り立て助詞「さえ」の意味機能についての再考察 –モダリティとのかかわりから-. 香港日本語教育研究会. URL: <https://www.japanese-edu.org.hk/jp/publish/gakkan/pdf/hk9k02401.pdf> (дата звернення: 27.06.2023).
7. JLPT N4 文法・例文 : 一かもしれない. 日本語NET. URL: <https://nihongokyoshi-net.com/2019/08/18/jlptn4-grammar-kamoshirenai> (дата звернення: 27.06.2023).
8. N2 文法 ~兼ねない (かねない). 毎日のんびり日本語教師. URL: <https://nihongonosensei.net/?p=3477> (дата звернення: 27.06.2023).
9. JLPT N3 の文法 grammar: ~とは限らない. *MLC Japanese Language School in Tokyo | Japanese lessons for English speakers*. URL: https://www.mlcjapanese.co.jp/n3_04_02.html (дата звернення: 27.06.2023).
10. JLPT N3 文法・例文 : 一に決まっている. 日本語NET. URL: <https://nihongokyoshi-net.com/2019/01/15/jlptn3-grammar-nikimateiru> (дата звернення: 27.06.2023).
11. N1 文法 ~ばそれまでだ/たらそれまでだ/たならそれまでだ. 毎日のんびり日本語教師. URL: <https://nihongonosensei.net/?p=9884> (дата звернення: 27.06.2023).
12. N2 文法 ~も当然だ. 毎日のんびり日本語教師. URL: <https://nihongonosensei.net/?p=18312> (дата звернення: 27.06.2023).
13. ~てしまう. 日本語教師の広場. URL: <https://www.tomojuku.com/blog/teshimau> (дата звернення: 27.06.2023).
14. 日本語文法大辞典 / 編者: 山口 明徳, 秋本 守英. 東京 : 明治書院, 2001. 976 頁.

15. 野村剛史. モダリティ形式の分類. *Welcome to nginx!*. 第54巻1号 (通巻212号). URL: https://bibdb.ninjal.ac.jp/SJL/view.php?h_id=2120170310 (дата звернення: 27.06.2023).
16. 加藤泰彦, 福地務. テンス・アスペクト・ムード. 東京: 荒竹出版, 1995. 169 頁.
17. 原田 登美. モダリティ論小考: モダリティをめぐる日本語研究の二つの動向. 甲南大学機関リポジトリ. URL: https://konan-u.repo.nii.ac.jp/?action=repository_uri&item_id=329&file_id=22&file_no=1 (дата звернення: 27.06.2023).
18. Юхимець С.Ю. Лінгвістичні проблеми навчання майбутніх викладачів англійської мови просодичних засобів передавання модальних значень в іншомовному дискурсі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2010. № 11. С. 182–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvprpu_2010_11_25 (дата звернення: 27.06.2023).
19. Жерліцина Ю.В. Модальні слова як засіб вираження суб'єктивної модальності: прагматичний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2015. № 1155. Вип. 80. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhlPG_2015_1155_80_18 (дата звернення: 27.06.2023).
20. みんなの日本語 初級II 第2版 本冊 ペーパーバック. 東京: スリーエーネットワーク, 2013. 247 頁.
21. The Association for Japanese-Language Teaching (AJALT). *Japanese for Professionals : Bilingual Edition*. Tokyo : Kodansha International, 2012. 256 p.

Komisarov K., Moskaliov D. Specificity of interpretation of the category of modality in modern Japanese linguistics

Summary. The article is devoted to revealing specificity of interpretation of the category of modality

in modern Japanese linguistics, as well as to the analysis of main components of the mechanism of categorization for the units possessing modality semantics in the Japanese language.

A broad interpretation of the concept of modality in modern linguistics causes significant interpretative difficulties even at the stage of outlining this category in a certain national language, not to mention the description of the modal parameters of specific speech products. Unlike the modern, traditional understanding of the category of modality was based on the material of separate sentences, not sentences in speech, therefore modal distinctions and contrasts were made disregarding functioning of the sentence in discourse, which negatively affected the overall picture of the scientific understanding of this category.

As a result of the study, it was established that modality in Japanese linguistics is interpreted mainly from the mental attitude of the speaker towards his message at the time of speech. Leading Japanese researchers attribute potentiality, inevitability, realism, and contingency to core modal values (inevitability is often considered the antithesis of contingency) and recommend distinguishing between the modality in relation to extraverbal reality and the modality in relation to the addressee of the message (objective and subjective modality). In addition, it turned out that the study of structural features of the Japanese sentence from a cognitive point of view, based on the theory of sentence modality by Charles Bally, according to which the judgment is based on two inseparable entities – dictum and modus, gives interesting results.

Key words: category of modality, objective and subjective modality, dictum and modus, grammar, cognitive science, discourse.